FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT L.A. GEELHOED

föredraget den 26 september 2002 [1]

Innehållsförteckning

I — Inledning: bakgrund till tvisten I-3272

II — Tillämpliga avtalsbestämmelser I-3273

A — Ramavtalet av den 3 mars 1994 (se punkterna 1 och 2) I-3273

B — Ramavtalstillägget av den 14 januari 1999 ..... I-3276

III — Förfarande och parternas yrkanden I-3277

IV — Bedömning I-3280

A — Inledande anmärkningar I-3280

B — Frågor om upptagande till sakprövning I-3281

a) Invändningen om rättegångshinder I-3281

b) Huruvida SERS och staden Strasbourgs genkäromål kan upptas till sakprövning I-3284

c) Huruvida parlamentets yrkande avseende tillämpningen av artiklarna 5.1 och 6.3 i ramavtalet i samband med överskridandet av den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet kan upptas till sakprövning I-3285

C — Tolkningen av artiklarna 3.2, 3.3, 5 och 6.3 i ramavtalet I-3286

1. Förlikningskommissionens yttrande I-3286

2. Parternas grunder och argument I-3288

3. Bedömning I-3291

D — Tillämpningen av artiklarna 3.2, 3.3, 5.1, 5.2, 5.3 och 6.3 på de faktiska omständigheterna i målet I-3293

1. De faktiska omständigheterna I-3293

2. Bedömning I-3296

a) Inledande anmärkningar I-3296

b) Force majeure I-3298

1 — Originalspråk: nederländska.

c) Ogynnsamma väderförhållanden I-3304
d) Myndigheternas förelägganden I-3307
e) Ytterligare arbeten och ändringar (artikel 5.3 i ramavtalet) I-3307
f) Tillämpningen av artikel 6.3 i ramavtalet I-3308
g) Kostnader I-3309
V — Förslag till avgörande I-3310

I — Inledning: bakgrund till tvisten

1. En tvist har uppkommit mellan Europaparlamentet (nedan kallat parlamentet) å ena sidan och Société d'aménagement et d'équipement de la région de Strasbourg (nedan kallat SERS) och staden Strasbourg å andra sidan om tolkningen och tillämpningen av vissa bestämmelser i ett ramavtal som slutits mellan dessa parter den 31 mars 1994. Detta avtal syftade bland annat till att fastställa förhållandet mellan parterna under uppförandet av en konferensbyggnad, som SERS skulle bygga för parlamentet.

2. Staden Strasbourg hade redan tidigare, den 5 oktober 1992, beslutat att ställa mark till förfogande för detta ändamål. Genom ett avtal av den 31 augusti 1993 gavs SERS uppgiften att uppföra och administrera bygget. SERS är ett så kallat halvstatligt bolag (société d'économie mixte) som staden Strasbourg har bildat och som har till uppgift att utveckla och genomföra fastighetsprojekt på stadens vägnar. Det ramavtal med bilagor som slöts den 31 mars 1994 reglerar förhållandet mellan parterna under uppförandet, färdigställandet och besiktningen av den nya byggnaden samt efter besiktningen av densamma. I detta mål är det särskilt fråga om de bestämmelser i ramavtalet som reglerar tidpunkten för färdigställandet, förseningar i bygget som kan leda till att denna tidpunkt förskjuts, förseningsavgifter vid försenat färdigställande och i samband därmed förpliktelsen att betala så kallad dröjsmålsränta.

3. Av olika skäl försenades bygget vilket fick till följd att färdigställandet av den nya byggnaden skedde först nästan ett år efter den i avtalet överenskomna tidpunkten, det vill säga den 31 december 1997. Enligt SERS rättfärdigar dessa grunder att tidpunkten för färdigställandet sköts upp i förhållande till den överenskomna tidpunkten. Parlamentet ansåg däremot inte att så var fallet. Tvisten avsåg först tolkningen av bestämmelserna i ramavtalet om tidpunkten för färdigställandet, förseningsavgifter vid försenat färdigställande och förpliktelsen att betala dröjsmålsränta för tiden mellan den avtalsmässigt överenskomna och den faktiska tidpunkten för färdigställandet (den 15 december 1998).

4. För att kunna lösa tvisten angående den faktiska tidpunkten för färdigställandet och besiktningen av byggnaden samt den avtalsmässigt överenskomna tidpunkten, ingick parlamentet och staden Strasbourg den 14 januari 1999 tre avtal, som den 19 januari 1999 även undertecknades av SERS.

Avtalen avsåg särskilt

— ett tillägg till artikel 29 i ramavtalet, i syfte att inrätta en förlikningskommission med enda uppgift att bilägga parternas meningsskiljaktigheter angående tolkningen och tillämpningen av artiklarna 3, 5, 6 och 25 i det ovannämnda avtalet med avseende på den avtalsmässigt överenskomna tidpunkten för färdigställandet,

— ett förlikningsprotokoll genom vilket parterna beslöt att till förlikningskommissionen hänskjuta sina meningsskiljaktigheter, såsom de beskrivits i det ovannämnda tillägget,

— en bekräftelse av färdigställandet av byggnaden i vilken parterna enades om att tidpunkten för det faktiska färdigställandet av byggnaden, i den mening som avses i artikel 4.1 i ramavtalet, skulle fastställas till den 15 december 1998. Till följd härav skulle det mellan SERS och Europaparlamentet ingångna arrendeavtalet, enligt villkoren i detta, träda i kraft från och med denna dag.

5. Den 22 mars 1999 avgav förlikningskommissionen sitt yttrande. Europaparlamentet som reserverade sig mot vissa delar av yttrandet har genom ansökan som inkom till förstainstansrättens kansli, i enlighet med artikel 1.2 i det i punkt 4 ovannämnda ramavtalstillägget, väckt talan mot detta.

II — Tillämpliga avtalsbestämmelser

A — *Ramavtalet av den 31 mars 1994 (se punkterna 1 och 2)*

6. I detta mål är följande bestämmelser i ramavtalet tillämpliga:

Artikel 3.2

"Byggnaden skall färdigställas senast den 31 december 1997."

Artikel 3.3

"Arbetena ovan marken skall påbörjas den 1 oktober 1994. SERS skall från och med denna dag ha en beräknad frist på 36 månader för att färdigställa byggnaden.

Fristen för färdigställandet enligt detta stycke får dock förlängas med lämplig tid om en av SERS i vederbörlig ordning motiverad försening inträder. Detta gäller särskilt vid

— ytterligare arbeten eller ändringar som begärs av Europaparlamentet,

— förseningar vid erhållandet av administrativa tillstånd som får tillskrivas myndigheter med ansvar för att förbereda eller utfärda dessa tillstånd, eller som får tillskrivas tredje man,

— följderna av att en (eller flera) av uppdragstagarens underleverantörer ställt in betalningarna eller försatts i konkurs,

— force majeure i den mening som avses i rättspraxis och i doktrinen,

— strejk som berör byggplatsen,

— beslut eller förelägganden av myndighet eller domstol om arbetets upphörande,

— vandalism, ogynnsamma väderförhållanden, naturkatastrofer, krig, terrorism, arkeologiska utgrävningar,

— uteblivet eller ett mer än tre veckor försenat svar från Europaparlamentet på meddelanden som ställts till detta."

Artikel 5.1

"Även när den frist på 36 månader som anges i artikel 3.3, i förekommande fall förlängd enligt artikel 5.2, överskrider den i artikel 3.2 angivna tidpunkten skall SERS från och med den i artikel 3.2 angivna

dagen, i förekommande fall förlängd enligt artikel 5.2, automatiskt och utan formaliteter, enbart på grund av detta överskridande betala en förseningsavgift på 28 000 ECU per arbetsdag upp till 3 procent av de fastställda byggkostnaderna (arbetskostnader inbegripet arvoden för sakkunnigutlåtanden).

...

Förseningsavgiften per dag — eller den enligt ovan nedsatta förseningsavgiften — skall upphöra att löpa den dag det konstateras att byggnaden står färdig i den mening som avses i artikel 4 och i vart fall när den högsta gränsen nås."

Artikel 5.2

"Den i artikel 3.2 föreskrivna fristen skall förlängas i fall av

— i vederbörlig ordning fastställd force majeure,

— beslut av förvaltningsdomstol eller allmän domstol i vilket det föreskrivs att byggarbetet skall inställas,

— naturkatastrofer, krig, terrorism, arkeologiska utgrävningar,

— ogynnsamma väderförhållanden, som godtagits av Caisse des Congés Payés du Bâtiment de Strasbourg,

— försening vid erhållandet av administrativa tillstånd som får tillskrivas myndigheter med ansvar för att förbereda eller utfärda dessa tillstånd, med undantag för tillstånd för vilka staden Strasbourg är behörig.

I dessa fall skall en ytterligare frist fastställas av parterna i samförstånd, eller i avsaknad av detta, av den i artikel 29 angivna domstolen.

Så snart SERS får kännedom därom skall företaget underrätta Europaparlamentet om alla eventuella grunder till förseningar. I brist på underrättelse kan SERS inte åberopa grunderna i fråga för att erhålla en ytterligare frist."

Artikel 5.3

"Med den i artikel 3.2 angivna tidpunkten skall hänsyn inte tas till ytterligare arbeten

eller ändringar som Europaparlamentet begär eller godtar.

...”

Artikel 6.3

”Dröjsmålsränta skall vara tillämplig på samtliga utgiftsposter som uppförs på den ekonomiska redovisningen från och med den tidpunkt då SERS betalar den till den tidpunkt när den första interimsredovisningen av investeringskostnaderna fastställts...

...

Europaparlamentet skall inte betala någon dröjsmålsränta för tiden mellan tidpunkten för färdigställandet enligt artikel 3.2, i förekommande fall förlängd enligt artikel 5.2, och den faktiska tidpunkten för färdigställandet, om färdigställandet efter den planerade tidpunkten är följden av en handling som får tillskrivas SERS eller av en försening, som den domstol som avses i artikel 29 inte ansett vara berättigad.”

Artikel 25

”Den allmänna tidsplanen (bilaga 6 till avtalet) skall iakttas, och i sin månatliga rapport om projektets framskridande skall SERS presentera tidsplanerna för bygget. Eventuella förseningar skall anges och förklaras och SERS skall, i så fall, underrätta Europaparlamentet om vilka lämpliga åtgärder som företaget, utan att det påverkar tillämpningen av artikel 5, avser att vidta för att rätta till situationen.”

Artikel 29

”I avsaknad av tidigare uppgörelse i godo skall samtliga tvister i samband med detta avtal underställas Europeiska gemenskapernas förstainstansrätt...”

B — *Ramavtalstillägget av den 14 januari 1999*

7. Artikel 1 i tillägget till ramavtalet är tillämplig i förevarande fall. Den har följande lydelse:

”1. Som komplement till artikel 29 i ramavtalet och endast och uteslutande i

syfte att bilägga tvister om tolkningen och tillämpningen av artiklarna 3, 5, 6 och 25 i ramavtalet vad avser fastställandet av den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet, skall en förlikningskommission inrättas enligt de former som fastställts i 'förlikningsprotokollet' som bifogas detta avtalstillägg som bilaga I.

2. Förlikningskommissionen skall avge ett yttrande avseende den nämnda tvisten, vilket på grundval av bestämmelserna i ramavtalet skall vara strikt begränsat till rättsfrågor.

Varje part skall vara skyldig att efterkomma detta yttrande, utan att det påverkar hans möjlighet att, inom 30 kalenderdagar från delgivningen av yttrandet, väcka talan mot detta vid den i artikel 29 i ramavtalet angivna domstolen."

III — Förfarande och parternas yrkanden

8. Parlamentets ansökan inkom till förstainstansrättens kansli den 20 april 1999. Förstainstansrättens justitiesekreterare bekräftade i skrivelse av den 21 april 1999 att ansökan mottagits. I sin skrivelse hänvisade han till att förstainstansrätten enligt artikel 181 i EG-fördraget (nu artikel 238 EG) inte är behörig att med stöd av en skiljedomsklausul avgöra en talan som väckts av en institution. Justitiesekreteraren meddelade därefter parlamentet sin avsikt att i enlighet med artikel 47.1 i EG-stadgan för domstolen överlämna ansökan till domstolens kansli, såvida parlamentet inte före den 3 maj 1999 förklarade att dess avsikt faktiskt varit att väcka talan vid förstainstansrätten.

9. Den 28 april 1999 bekräftade parlamentet att det inte hade några invändningar mot att dess ansökan överlämnades till domstolens justitiesekreterare. Ansökan överlämnades därför den 4 maj 1999 till domstolens kansli, där den inregistrerades följande dag.

10. Den 23 juli 1999 anförde SERS i enlighet med artikel 91 första stycket i domstolens rättegångsregler en invändning om formellt rättegångshinder för talan.

11. Genom beslut av den 7 december 1999 beslöt domstolen, efter att ha hört generaladvokaten och med tillämpning av artikel 91 fjärde stycket i domstolens rättegångsregler, att låta beslutet beträffande invändningen om rättegångshinder anstå till den slutliga domen.

12. Den 7 april 2000 yrkade parlamentet med stöd av artikel 82a första stycket b i domstolens rättegångsregler att förfarandet skulle förklaras vilande, eftersom förhandlingar pågick mellan parterna. Genom skrivelse av den 17 april 2000, som inkom till domstolens kansli den 20 april 2000, reste SERS och staden Strasbourg invändning mot detta yrkande, eftersom SERS inte deltagit i de av parlamentet nämnda förhandlingarna. Förfarandet förklarades därför inte vilande.

13. Den 24 januari 2002 hördes parterna vid muntlig förhandling.

14. Vad avser invändningen om rättegångshinder har parlamentet yrkat att domstolen skall

— förklara att invändningen om rättegångshinder saknar grund,

— ogilla parternas invändning mot yrkandet om betalning av 20 0000 euro som ersättning för rättegångskostnaderna,

— förplikta parterna som rest invändning om rättegångshinder att ersätta rättegångskostnaderna,

— fullfölja förfarandet i sak eller i andra hand återförvisa målet till förstainstansrätten.

15. Vad avser frågan i sak har parlamentet yrkat att domstolen skall

— förplikta SERS att betala förseningsavgifter från och med den 9 januari 1998, vilket var den dag då IPE IV-byggnaden skulle ha stått färdig enligt avtalet, till och med den 14 december 1998, vilket var dagen före den dag då nämnda byggnad förklarades stå färdig, eller, i andra hand, förplikta SERS att betala förseningsavgifter från den dag som domstolen finner att byggnaden skulle ha stått färdig enligt avtalet,

— förklara att förseningarna efter den 9 januari 1998, vilket var den dag då IPE IV-byggnaden skulle ha stått färdig enligt avtalet, är oberättigade, och således förklara att Europaparlamentet inte är skyldigt att utge dröjsmålsränta från den dag då IPE IV-byggnaden skulle ha stått färdig enligt avtalet till och med den 14 december 1998, eller, i andra hand, förklara att Europaparlamentet inte är skyldigt att utge dröjsmålsränta från den dag som domstolen finner att byggnaden skulle ha stått färdig enligt avtalet,

— ogiltigförklara förlikningskommissionens yttrande,

— förplikta svarandena att ersätta rättegångskostnaderna,

— förklara att svarandenas talan mot förlikningskommissionens yttrande inte kan upptas till sakprövning,

— ogilla svarandenas yrkande på betalning av ersättning för rättegångskostnaderna på 300 000 FRF,

— i sin helhet ogilla svarandenas övriga yrkanden.

16. Vad avser invändningen om rättegångshinder har SERS och staden Strasbourg yrkat att domstolen

— med stöd av artikel 91 och följande artiklar i domstolens rättegångsregler skall förklara att den invändning om rättegångshinder som de rest kan godtas och är välgrundad,

— skall fastställa att den överenskomna fristen på 30 dagar för att väcka talan vid behörig domstol mot förlikningskommissionens yttrande hade löpt ut den dag då målet anhängiggjordes vid domstolen (den 5 maj 1999),

— skall fastställa att förlikningskommissionens yttrande är slutgiltigt och oåterkalleligt,

— skall förplikta Europaparlamentet att ersätta rättegångskostnaderna och att till var och en av de båda sökandena, det vill säga SERS och staden Strasbourg, betala en ersättning för rättegångskostnaderna på 20 000 euro,

— vidare i andra hand, och för det osannolika fall att domstolen skulle låta beslutet beträffande invändningen om rättegångshinder anstå till den slutliga domen, skall bevilja SERS och staden Strasbourg nya frister för att framföra sina argument i sakfrågan.

17. Vad avser frågan i sak har SERS och staden Strasbourg yrkat att domstolen skall

— bekräfta att SERS och staden Strasbourg har anfört ett genkäromål mot förlikningskommissionens yttrande, i den del det i detta förklarades att tidpunkten för färdigställandet fastställts till den 31 december 1997 och att denna tidpunkt endast kunde förlängas med stöd av de i artikel 5.2 i ramavtalet angivna grunderna,

— fastställa att fristen den 31 december 1997 endast är en beräknad frist som kan förlängas om berättigade skäl föreligger med tillämpning av samtliga bestämmelser i artikel 3, vilka utgör en odelbar enhet.

Vad avser Europaparlamentets talan har SERS och staden Strasbourg vidare yrkat att domstolen skall

— ogilla talan,

— fastställa att domstolen inte har någon annan eller mer omfattande befogenhet än förlikningskommissionen,

— fastställa att domstolen endast kan fälla avgörande om de på tvisten tillämpliga rättsprinciperna och inte kan pröva de faktiska omständigheterna, och att domstolen därför vare sig kan avkunna någon dom eller fastställa någon frist för färdigställandet, eftersom det handlar om faktiska frågor som inte omfattas av förlikningen och som inte ingår i domstolens behörighet, vilken skall göra en förnyad prövning av Europaparlamentets talan,

— bekräfta förlikningskommissionens yttrande i alla andra delar än dem som är föremål för SERS och staden Strasbourgs talan,

— förplikta Europaparlamentet att ersätta rättegångskostnaderna och att betala en ersättning för rättegångskostnaderna på 300 000 FRF.

IV — Bedömning

A — *Inledande anmärkningar*

18. I detta mål ställs tre grupper av frågor, nämligen

— frågor om upptagande till sakprövning,

— frågor om tolkningen av vissa bestämmelser i det ramavtal som slutits mellan Europaparlamentet, SERS och staden Strasbourg,

— frågor om tillämpningen av dessa bestämmelser på de faktiska omständigheterna i byggprocessen.

19. De olika aspekterna av detta mål kommer att analyseras enligt denna gruppering och i denna ordningsföljd.

B — *Frågor om upptagande till sakprövning*

20. I sina yttranden har parterna tagit upp tre olika frågor om upptagande till sakprövning:

a) Den formella invändning om rättegångshinder som SERS och staden Strasbourg i enlighet med artikel 91 första stycket i domstolens rättegångsregler har gjort mot Europaparlamentets talan.

b) Europaparlamentets yrkande att domstolen skall förklara att det genkäromål som SERS och staden Strasbourg har anfört mot förlikningskommissionens yttrande inte kan upptas till sakprövning.

c) SERS och staden Strasbourgs underförstådda yrkande att domstolen skall förklara att Europaparlamentets yrkande, enligt vilket domstolen anmodas fälla ett avgörande om ramavtalets tillämpning på de faktiska omständigheterna kring bygget, inte kan upptas till sakprövning. Enligt svarandena medför Europaparlamentets talan en omprövning och är i sitt materiella tillämpningsområde (*ratione materiae*) därför begränsad till föremålet för förlikningskommissionens yttrande. Domstolen skall följaktligen begränsa sin prövning av Europaparlamentets talan till de rättsfrågor som behandlats i förlikningskommissionens yttrande. Tvärtom kan slutsatsen därav dras att svarandena anser att Europaparlamentets talan inte kan upptas till sakprövning i den utsträckning den även avser ramavtalets tillämpning på de faktiska omständigheterna.

a) Invändningen om rättegångshinder

21. De två grunder på vilka SERS och staden Strasbourg stöder sin uppfattning att parlamentets yrkande inte kan upptas till sakprövning kan sammanfattas enligt följande.

22. För det första medför den omständigheten att talan inregistrerades vid domstolen, såsom behörig rättsinstans, först den 5 maj 1999 att den var försenad. Det har i detta avseende ingen betydelse att ansökan inkom till förstainstansrättens kansli redan den 20 april 1999, det vill säga inom den frist på 30 dagar som föreskrivs för att väcka talan.

23. För det andra borde förstainstansrättens justitiesekreterare inte ha översänt ansökan genom en informell skrivelse till domstolens kansli. Detta förenklade förfarande som föreskrivs i artikel 47.1 i EG-stadgan för domstolen (nedan kallad stadgan) kan endast användas om en till domstolen ställd ansökan av misstag ges in till förstainstansrättens justitiesekreterare (och omvänt). I föreliggande fall föreligger dock inget misstag. Ansökan ställdes till förstainstansrätten och ingavs till dennas kansli. Förstainstansrätten borda ha tillämpat artikel 47 andra stycket i stadgan.

24. Parlamentet har mot den första grunden försvarat uppfattningen att det sätt på vilket förstainstansrätten och domstolen sinsemellan rättar till de till dem ställda ansökningarna inte påverkar fristerna för överklagande. Detta framgår av ordalydelsen i artikel 47 i stadgan, som helt saknar bestämmelser om frister eller fristers utgång. För att ett överklagande skall vara inkommet inom föreskriven frist är det tillräckligt att det inges i tid till något av kanslierna vid "domstolen", i dess egenskap av institution.

25. Vad avser den andra grunden har parlamentet påpekat att den grundar sig på en överdrivet formalistisk tolkning av artikel 47 i stadgan. En strikt tillämpning av förfarandet i artikel 47 första och andra styckena bidrar inte till en god och smidig rättskipning. Av den skrivelse som parlamentet bifogat sin ansökan framgår för övrigt tydligt att parlamentet varit medvetet om att ansökan eventuellt var adresserad till fel institution. Med hänsyn härtill bad parlamentet justitiesekreteraren vid förstainstansrätten att vidarebefordra ansökan till domstolens kansli. För det fall att domstolen ändock skulle finna att överlämnandet inte skett på föreskrivet sätt har parlamentet i andra hand begärt att målet skall återförvisas till förstainstansrätten, för att denna formellt skall kunna förklara sig vara obehörig och följaktligen kunna återförvisa målet till domstolen.

26. Vad avser den första grunden skall jag fatta mig kort. Det framgår av ordalydelsen av artikel 47 andra stycket i stadgan att när ett ärende genom beslut hänskjuts från domstolen till förstainstansrätten och, omvänt, från förstainstansrätten till domstolen, anhängiggörs ärendet rättsenligt vid den andra dömande instansen, även om fristen för talan vid tidpunkten för beslutet om hänskjutande har gått ut. Härav drar jag slutsatsen att den tidpunkt när ansökan första gången inkom till förstainstansrättens eller domstolens kansli är avgörande för att bedöma huruvida talan har väckts inom den föreskrivna fristen.

27. Denna tolkning bekräftas för övrigt genom artikel 3.6 i instruktionen för justititesekreteraren vid förstainstansrätten, i vilken det föreskrivs att i fall när domstolens justitiesekreterare översänder en ansökan till förstainstansrättens justititesekreterare skall vid inskrivningen i registret hänsyn tas till den dag när ansökan inkom till domstolens justitiesekreterare. Även om det i detta avseende inte finns någon uttrycklig instruktion för domstolens justitiesekreterare, skall denne enligt artikel 47 andra stycket i stadgan följa samma formaliteter.

28. Talan kan följaktligen inte vinna bifall på den första grunden enligt vilken parlamentets talan inte kan upptas till sakprövning.

29. Samma sak gäller beträffande den andra grunden. Sedan det fastställts att talan har väckts i rätt tid, har formen för förstainstansrättens överlämnande till domstolen av en felaktigt adresserad ansökan ingen inverkan på huruvida denna kan upptas till sakprövning. Det är mot denna bakgrund som artikel 47 första och andra styckena i stadgan skall tolkas.

30. Av processekonomiska skäl skall tillämpningsområdet för artikel 47 första stycket i stadgan tolkas i vid mening, så att denna bestämmelse inte enbart omfattar fall i vilka en ansökan "av misstag" har "inkommit" till fel kansli, utan även de fall, i vilka en ansökan av misstag har ställts till ett felaktigt kansli, fastän det vid första anblicken är uppenbart att den skulle ha sänts till det andra kansliet. Det lämpligaste förfarandet för att rätta till sådana "tekniska" fel är det som föreskrivs i artikel 47 första stycket i stadgan, vilket i praktiken även följs av justitiesekreterarna i förstainstansrätten och i domstolen.

31. För de fall där det vid första anblicken inte är uppenbart att ansökan är felaktigt adresserad, föreskrivs det omständligare förfarandet enligt artikel 47 andra stycket i stadgan. I sådant fall skall det efter föregående prövning genom beslut förklaras att förstainstansrätten (eller, i förekommande fall, domstolen) inte är behörig att avgöra ansökan.

32. I föreliggande fall kunde det dock inte råda någon tvekan om att den talan som parlamentet väckt borde ha anhängiggjorts vid domstolen. Förstainstansrättens justititesekreterare har i sin skrivelse av den 21 april 1999 med fog hänvisat till att förstainstansrätten enligt artikel 3.1 c i beslutet om upprättandet av förstainstansrätten[2] inte är behörig att i den mening som avses i artikel 238 EG träffa avgöran-

2 — Rådets beslut 88/591/EKSG, EEG, Euratom av den 24 oktober 1988 om upprättandet av Europeiska gemenskapernas förstainstansrätt (EGT L 319, s. 1; svensk specialutgåva, område 1, volym 2, s. 89, rättelse i EGT 1989, L 241, s. 4; nytt offentliggörande av hela beslutet i EGT 1989, C 215, s. 10), i dess lydelse enligt rådets beslut 1999/291/EG, EKSG, Euratom av den 26 april 1999 om ändring av rådets beslut 88/591/EKSG, EEG, Euratom om upprättandet av Europeiska gemenskapernas förstainstansrätt, i syfte att göra det möjligt för rätten att avgöra mål med en domare (EGT L 114, s. 52).

den med stöd av en skiljedomsklausul, om talan har väckts av en gemenskapsinstitution. Hans avsikt att, enligt artikel 47 första stycket i stadgan, därmed överlämna ansökan till domstolens justitiesekreterare var den logiska följden av detta.

33. Talan kan följaktligen inte heller vinna bifall på den andra grunden i vilken det bestrids att parlamentets ansökan kan upptas till sakprövning.

b) Huruvida SERS och staden Strasbourgs genkäromål kan upptas till sakprövning

34. Jag kan inte instämma i parlamentets uppfattning att SERS och staden Strasbourgs genkäromål mot förlikningskommissionens yttrande inte kan upptas till sakprövning, eftersom det inkom först genom svarsinlagan som inregistrerades vid domstolens kansli den 8 mars 2000 och därmed var försenat.

35. Förlikningskommissionens yttrande var bindande för parterna, såvida talan inte väckts mot detta. Innehållet i ett sådant yttrande kan vara godtagbart för en berörd part även om det inte tillfredsställer honom helt. Om en annan part, av skäl som rör den parten, ändock väcker talan mot ett sådant beslut, med den därpå följande möjligheten att slutresultatet kan bli än mer ofördelaktigt för den part som ursprungligen godtog beslutet, följer av principen om parternas lika möjligheter i ett förfarande att även den sistnämnda parten måste få möjlighet att resa invändningar mot det ifrågasatta bindande yttrandet.

36. Jag hänvisar i detta sammanhang även till artikel 116.1 andra strecksatsen i domstolens rättegångsregler, enligt vilken svarandena i andra instans erkänns en liknande möjlighet att anföra ett genkäromål. [3] I domstolens rättspraxis bekräftas att ett sådant genkäromål är möjligt, även om den ursprungliga fristen för talan har gått ut. [4] Jag drar därför slutsatsen att SERS och staden Strasbourgs genkäromål, som för övrigt har samma inriktning som deras argument inför förlikningskommissionen, kan upptas till sakprövning.

37. För säkerhets skull noterar jag även att genkäromålet i fråga skulle godtas enligt

3 — Dom av den 30 mars 2000 i mål C-265/97 P, VBA mot Florimex BV m.fl. (REG 2000, s. I-2061).

4 — Dom av den 1 juni 1994 i mål C-136/92 P, kommissionen mot Brazelli Lualdi m.fl. (REG 1994, s. I-1981), punkterna 69—73.

fransk processrätt, om den vore tillämplig. [5]

c) Huruvida parlamentets yrkande avseende tillämpningen av artiklarna 5.1 och 6.3 i ramavtalet i samband med överskridandet av den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet kan upptas till sakprövning

38. För den av SERS och staden Strasbourg försvarade uppfattningen att parlamentets yrkande skall begränsas till de punkter som är föremål för förlikningskommissionens yttrande finns inget stöd, vare sig i artikel 29 i ramavtalet eller i tillägget till ramavtalet, av den 14 mars 1999.

39. Enligt artikel 1 första stycket i tillägget har parterna enats om att till förlikningskommissionen hänskjuta rättsfrågor — i vilka deras uppfattning skiljer sig — beträffande tolkningen och tillämpningen av artiklarna 3, 5, 6 och 25 i ramavtalet avseende fastställandet av den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet. Enligt artikel 1 andra stycket är de bundna av förlikningskommissionens yttrande, såvida de inte i tid väcker talan vid den i artikel 29 i ramavtalet angivna domstolen.

40. Denna skyldighet att efterkomma förlikningskommissionens yttrande går materiellt dock inte utöver de rättsfrågor som anges i artikel 1 första stycket i tillägget till ramavtalet. Dessutom har parterna behållit sin befogenhet att i övriga tvister om ramavtalets genomförande vända sig till den i artikel 29 angivna domstolen.

41. Parlamentet har, enligt min mening med fog, påpekat att det ur processekonomisk synpunkt inte är godtagbart med en tolkning, enligt vilken domstolen skall träffa separata avgöranden avseende klagomål riktade mot förlikningskommissionens yttrande och därefter, i ett särskilt förfarande, avgöra övriga tvister beträffande ramavtalets genomförande.

42. Härtill kommer att de rättsfrågor om tolkningen och tillämpningen av ramavtalet som hänskjutits till förlikningskommissionen sakligt sett är nära knutna till parlamentets yrkanden, med vilka detta har yrkat att domstolen skall träffa ett avgörande avseende den tidpunkt vid vilken den nya byggnaden enligt ramavtalet borde ha stått färdig, med de rättsliga konsekvenser som enligt artiklarna 5.1 och 6.3 i det ovannämnda avtalet följer av denna.

5 — Frågan huruvida domstolen är behörig att avgöra ett genkäromål och frågan huruvida detta kan upptas till sakprövning skall enbart bedömas enligt artikel 238 EG och enligt rättegångsreglerna. Se, för ett liknande resonemang, dom av den 18 december 1986 i mål 426/85, kommissionen mot Zoubek (REG 1986, s. 4057), punkt 10. Vad gäller fransk rätt, se de Laubadère, A., Moderne, F., och Delvolvé, P., *Traité des contrats administratifs*, volym 2, andra upplagan, Paris 1984, s. 1027.

43. Min uppfattning är därför att domstolen i förevarande mål till fullo kan pröva och bedöma parlamentets yrkande i sak.

C — *Tolkningen av artiklarna 3.2, 3.3, 5 och 6.3 i ramavtalet*

1. Förlikningskommissionens yttrande

44. Parterna till ramavtalet har till förlikningskommissionen hänskjutit följande två frågor om tolkningen av artiklarna 3.2, 3.3, 5 och 6.3 i detta avtal:

— Vilken är den mekanism som avtalats i bestämmelserna i artiklarna 3.2, 3.3 och 5 i ramavtalet för att fastställa den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet av byggnaden?

— Vad särskilt gäller den undantagsklausul för Europaparlamentets skyldighet att betala dröjsmålsränta i artikel 6.3 sista stycket i ramavtalet: vad skall förstås med begreppet "fel av SERS" eller "försening som av den domstol som avses i artikel 29 inte har erkänts vara berättigad?"

45. Vad avser den första frågan förelåg det en väsentlig meningsskillnad mellan parlamentet och SERS, vilken i korthet återges i punkt V.2 i förlikningskommissionens yttrande.

46. Parlamentet anser att åtskillnad skall göras mellan bestämmelserna i artiklarna 3.2 och 5 å ena sidan och bestämmelserna i artikel 3.3 å andra sidan. I artikel 3.2 fastställs den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet, vilken endast kan uppskjutas på de grunder för förlängning av fristen som anges i artikel 5.2. De i artikel 3.3 angivna grunderna för förlängning kan därvid inte beaktas. Syftet med denna bestämmelse är endast att fastställa en beräknad frist för att genomföra arbetet. Syftet med artikel 3.3 inom ramen för avtalet är följaktligen att

— å ena sidan närmare ange den beräknade frist med hänsyn till vilken tidpunkten för färdigställandet har fastställts (36 månader),

— å andra sidan fastställa på vilka grunder en förlängning av denna frist kan ske, dock endast inom en schablonmässig ram på tre månader, som i vart fall utgår den 31 december 1997.

Genom sammanräkning av den beräknade fristen för bygget med den ytterligare frist som gavs SERS — under förutsättning att

den var berättigad enligt någon av grunderna för förlängning i artikel 3.3 vilka skall ges en vid tolkning — har på detta sätt den i artikel 3.2 angivna tidpunkten den 31 december 1997 fastställts.

47. Enligt SERS skall bestämmelserna i artiklarna 3.3 och 5.2 tillämpas samtidigt för att fastställa den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet. Tidpunkten för färdigställandet fastställs enligt SERS i själva verket i artikel 5.1, där det i denna hänvisas till "den frist på 36 månader som anges i artikel 3.3". Denna tolkning innebär att den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet skall fastställas genom tillämpning av en frist på 36 månader som beräknas från och med den 1 oktober 1994 och som förlängs med en schablonmässig frist på tre månader. Enligt SERS kan det hela i förekommande fall förlängas på de grunder som anges i artiklarna 3.3 och 5.2.

48. Härtill har förlikningskommissionen i punkt V.3 i sitt yttrande anfört att de relevanta delarna i avtalet skall tolkas så att det undviks att överenskomna villkor förlorar all betydelse eller betraktas som överflödiga. Detta föranledde förlikningskommissionen att fastställa följande:

— För det första innehåller avtalet två helt olika serier av bestämmelser, nämligen bestämmelserna i artikel 3.3 om den beräknade fristen och bestämmelserna i artiklarna 3.2 och 5 om tidpunkten för färdigställandet.

— För det andra föreskrivs i avtalet olika grunder för förlängning av den beräknade fristen och tidpunkten för färdigställandet.

— För det tredje att tidpunkten för färdigställandet enligt artikel 3.2 i avtalet ständigt knyts till grunderna för förlängning enligt artikel 5.2. Detta sker exempelvis i artiklarna 5.1 och 6.3.

— För det fjärde att det i artikel 5.1 föreskrivs följande:

"même au cas[6] où le délai de 36 mois visé à l'article 3.3 dépasserait la date prévue à l'article 3.2 éventuellement prorogé[e][7] en vertu de l'article 5.2, la SERS sera redevable, à partir de la date visée à l'article 3.2, éventuellement prorogè[e][8] en vertu de l'article 5.2, de plein droit et sans formalité, d'une pénalité...."

Trots den bristande överensstämmelsen mellan substantivet "date" och participet "prorogé", vilka förvisso försvårar tolkningen av denna bestämmelse men som

6 — Understruket i originalet.
7 — Hakparenteser i originalet.
8 — Hakparenteser i originalet.

parterna enats om vara ett skrivfel, kan detta enligt förlikningskommissionen endast betyda följande: varje färdigställande av byggnaden som överskrider fristen enligt artikel 3.2, eventuellt förlängd enligt grunderna för förlängning enligt artikel 5.2, leder till betalning av förseningsavgifter enligt avtalet, även då den beräknade fristen enligt artikel 3.3 har överskridits i enlighet med berättigade grunder för förlängning, som visserligen anges i artikel 3.3 men inte i artikel 5.2. Själva formuleringen av artikel 5.1 i förening med de bestämmelser som förbinder artikel 3.2 (tidpunkt för färdigställande) med artikel 5.2 (grunder för förlängning av tidpunkten för färdigställande), gör följaktligen att den beräknade fristen i artikel 3.3 måste särskiljas från tidpunkten för färdigställandet. På grund härav kom förlikningskommissionen fram till att det är den 31 december 1997 som är den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet, i förekommande fall uppskjuten enbart på de grunder för förlängning som anges i artikel 5.2, och att det är från och med denna dag som förseningsavgifterna skall betalas.

skyldigheten att betala dröjsmålsränta beroende av det dubbla villkoret att

— tidpunkten för det faktiska färdigställandet av byggnaden skall ligga senare i tiden än den avtalsmässiga fristen för färdigställandet och att

— denna skillnad skall kunna hänföras till ett fel från SERS sida eller till en försening som inte anses vara berättigad av den domstol som avses i artikel 29.

Enligt förlikningskommissionen skall med ett "fel" från SERS sida förstås ett personligt fel av detta bolag, med undantag för fel som kan tillskrivas bolagets avtalspartner eller underleverantörer. Vad avser tillämpningen av begreppet "förseningar som inte anses vara berättigade av den domstol som avses i artikel 29", anser förlikningskommissionen att parterna skall utgå från grunderna för förlängning enligt artikel 3.3, om de har större räckvidd än de som anges i artikel 5.2.

49. Vad avser tolkningen av artikel 6.3 sista stycket i ramavtalet noterade förlikningskommissionen i punkt VIII i sitt yttrande att systemet för dröjsmålsränta är självständigt i förhållande till systemet för förseningsavgifter. Detta förklaras av de två bestämmelsernas skilda föremål. Enligt artikel 6.3 sista stycket är befrielse från

2. Parternas grunder och argument

50. SERS och staden Strasbourg har i sitt genkäromål framför allt bestridit punkt V i yttrandet som avser fastställande av den

avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet enligt artiklarna 3.2 och 5.1 i ramavtalet.

51. SERS och staden Strasbourg har vidhållit den uppfattning som de redan framfört till förlikningskommissionen att den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet skall bestämmas med tillämpning av den frist på 36 månader för bygget som anges i artikel 3.3, förlängd med den schablonmässiga fristen på tre månader, som därefter kan förlängas enligt de grunder för förlängning som anges i artiklarna 3.3 och 5.2. Denna uppfattning grundar sig i huvudsak på deras tolkning av artiklarna 3.2 och 3.3, i vilka den upprepade användningen av ordet "prévu" (föreskriven) anger att tidpunkten den 31 december 1997 endast är en "date prévisionelle" (beräknad frist), som därför inte utgör någon bindande och oåterkallelig frist för färdigställandet.

52. Denna tolkning stöds även av uppräknandet av de berättigade grunderna för förlängning av den beräknade fristen på 36 månader, som på grund av att ordet "notamment" (särskilt) används i den inledande meningen inte är definitiv.

53. Enligt detta sätt att se, enligt vilket den frist för färdigställande av den 31 december 1997 som anges som "prévisionnel" (beräknad) kan uppskjutas på grunder som anges i artikel 3.3, skall artikel 5.1 tolkas så att förseningsavgift skall betalas endast om det inte föreligger någon rättfärdigad grund för förlängning av den angivna fristen för att färdigställa byggnaden. Fasthållandet vid tidpunkten den 31 december 1997 som utgångspunkt för att tillämpa artikel 5.1, i förening med artikel 5.2, leder till det paradoxala resultatet att SERS, med stöd av ramavtalet, får färdigställa byggnaden efter denna tidpunkt men ändock är skyldigt att betala en förseningsavgift.

54. Parlamentet, som delar förlikningskommissionens bedömning i punkt V.3 i yttrandet, har hävdat att det av artikel 5.1 framgår att tidpunkten den 31 december 1997 utan tvekan är en fast tidpunkt. Detta framgår av den automatik med vilken förseningsavgiften enligt denna bestämmelse påförs när tidpunkten överskrids. Att denna tidpunkt kan uppskjutas enligt artiklarna 5.2 och 5.3 innebär inte att den inte är ovillkorlig. Även sådana förlängningar av fristen för färdigställandet som är möjliga med stöd av dessa bestämmelser beräknas nämligen från och med den 31 december 1997.

55. Parlamentet har påpekat att förlikningskommissionen knappast har motiverat sin tolkning av artikel 6.3 i ramavtalet. Enligt artikel 6.3 sista stycket bortfaller skyldigheten att betala dröjsmålsränta om en försening inträffar — det vill säga ett färdigställande efter den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet —, som följer av ett handlande som kan tillskrivas SERS eller som inte anses vara rättfärdigat av den domstol som avses i artikel 29.

56. Vad avser det andra alternativet, nämligen det fall när en försening inte anses berättigad av den behöriga domstolen, har parlamentet påpekat att artikel 6 i ramavtalet, förutom vad som fastställts på annat håll i avtalet, inte innehåller någon bestämmelse enligt vilken det kan erkännas att en försening är berättigad. Eftersom artikel 6.3 sista stycket kan få rättsliga följder först efter den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet, skall förseningens kvalificering som berättigad enligt parlamentet fastställas mot bakgrund av artikel 5.2. Det är genom tillämpning av denna bestämmelse som den definitiva tidpunkten för färdigställandet först fastställs.

57. Parlamentet har dragit slutsatsen att en försening i den mening som avses i artikel 6.3 i ramavtalet endast är berättigad om

— SERS har underrättat parlamentet om varje sådan möjlig orsak till en försening som erkänns i artikel 5.2, och detta omedelbart sedan den inträffat, och samtidigt begärt att en ytterligare frist skall fastställas genom vilken den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet skjuts upp,

— denna nya frist fastställs enhälligt, och

— SERS har underrättat parlamentet om vilka lämpliga åtgärder företaget har vidtagit för att kompensera den inträffade förseningen.

58. Vad gäller det fall i vilket förseningen är en följd av ett handlande som kan tillskrivas SERS har parlamentet anfört att detta företag i sin egenskap av byggherre spelade en väsentlig roll i förverkligandet av projektet. I denna egenskap skulle SERS försäkra sig om att projektet förlöpte väl, att byggarbetena framskred och att leverantörerna betalades. SERS borde dessutom vid behov ha givit byggledarna och de i bygget inblandade företagen instruktioner, och med alla konsekvenser som det medför ha övertagit ansvaret därför. För övrigt har SERS som motprestation för detta ansvar erhållit en betydande ersättning av parlamentet.

59. SERS och staden Strasbourg har hävdat att det inte föreligger något automatiskt samband mellan förseningsavgiften och befrielsen från att betala dröjsmålsränta enligt artikel 6.3 i ramavtalet. Befrielsen kan endast tillämpas om det kan bevisas att SERS handlat felaktigt, och om den behöriga domstolen inte anser att förseningen var berättigad. Vad avser det första villkoret har förlikningskommissionen med fog förklarat att parlamentet skulle visa att det förelåg ett felaktigt handlande från SERS sida och att den felaktiga handlingen

hade begåtts av SERS personligen. Detta synsätt sammanfaller även med de i fransk rätt gällande principerna om byggherrens ansvar. Vad avser det andra villkoret har svaranden noterat att även om ett felaktigt handlande skulle tillskrivas SERS självt kan den domstol som avses i artikel 29 förklara att detta felaktiga handlande är ursäktligt. Svarandena har till stöd för denna ståndpunkt åberopat förlikningskommissionens yttrande.

3. Bedömning

60. Såsom förlikningskommissionen redan i sitt yttrande har låtit förstå, är ramavtalet till sin ordalydelse och i sin systematik förvisso inte någon förebild och kan därför bli föremål för starkt avvikande tolkningar.

61. Om man inte låter sig påverkas av det något olyckliga ordvalet i artiklarna 3.2 och 5.1 råder det dock ingen tvekan om att det finns ett innehållsmässigt samband mellan artikel 3.2 å ena sidan och artikel 5.1 i förening med artiklarna 5.2 och 5.3 å andra sidan.

62. I artikel 3.2 har den slutliga tidpunkten för att färdigställa byggnaden fastställts till den 31 december 1997. Att det där inte är fråga om en provisorisk tidpunkt, utan om en skyldighet att erhålla ett bestämt resultat, framgår av själva ordalydelsen till denna bestämmelse: "est prévu pour le 31 décembre 1997 *au plus tard*" [9]. Användningen av ordet "prévu" — betyder inte — såsom SERS och staden Strasbourg har gjort gällande — att denna bestämmelse ges en villkorlig karaktär, i den meningen att det är fråga om en beräknad eller planerad tidpunkt. Detta ord har i juridiskt språkbruk vanligtvis betydelsen av "bestämt". [10] Att det är denna betydelse som avses här visas av tillägget av orden "au plus tard" (senast). Därmed är byggfristen otvetydigt fastlagd.

63. Karaktären av en ovillkorlig slutlig tidpunkt bekräftas vidare genom artikel 5.1. Enligt denna artikel börjar perioden för vilken förseningsavgift skall betalas i princip den 31 december 1997 ("la date visée à l'article 3.2").

64. Även om tidpunkten den 31 december 1997, såsom tidpunkt från och med vilken förseningsavgift skall betalas, kan uppskjutas på de i artiklarna 5.2 och 5.3 angivna grunderna, är den dock fortfarande referenspunkt för denna förseningsavgift, eftersom de förlängningar som medges enligt artiklarna 5.2 och 5.3 beräknas från och med denna tidpunkt. [11]

9 — Min kursivering.

10 — Se, i detta sammanhang, exempelvis även artikel 5.1: "La date prévue à l'article 3.2" (den i artikel 3.2 angivna dagen).

11 — Jag instämmer således i förlikningskommissionens uppfattning att ordet "prorogé" avser "la date prévue" och därför skall läsas som *prorogée*.

65. Om, såsom svarandena har hävdat, denna tidpunkt enbart var av villkorlig karaktär och kunde uppskjutas på alla de i artikel 3.3 angivna grunderna, skulle förseningsavgiften på förhand förlora sin åsyftade verkan som sanktion för överskridande av en avtalsmässig frist. Artiklarna 5.1 och 3.3 ger dock inte något stöd för en tolkning som på så sätt strider mot syftet med bestämmelsen.

66. I artikel 3.3 som avser den (beräknade) byggfristen på 36 månader, vilken i princip löper ut den 1 oktober 1997, har det fastställts att fristen för färdigställandet i den mening som avses i stycket ("au sens de ce sous-article") kan förlängas på vissa i artikeln angivna icke uttömmande grunder. Grunder för förlängning enligt artikel 3.3 gäller därför endast inom ramen för bestämmelserna i denna. De avser därför endast tiden mellan den 1 oktober 1997 (den tidpunkt då den "beräknade" byggfristen på 36 månader löper ut) och den 31 december 1997 (den tidpunkt då, med förbehåll för bestämmelserna i artiklarna 5.2 och 5.3, fristen för färdigställandet utgår).

67. Mot bakgrund av vad ovan anförts kommer jag till samma slutsats som förlikningskommissionen i dess yttrande, nämligen att den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet är den 31 december 1997, som i förekommande fall kan uppskjutas på de i artiklarna 5.2 och 5.3 angivna grunderna. Det är från och med denna tidpunkt som förseningsavgiften skall betalas.

68. Jag kommer därför till slutsatsen att det genkäromål som SERS och staden Strasbourg har anfört mot punkt V.3 i förlikningskommissionens yttrande saknar grund.

69. Inte heller parlamentets argument gentemot punkt VIII i förlikningskommissionens yttrande är övertygande.

70. Även om fåordigheten i förlikningskommissionens yttrande på denna punkt är värdigt fåordigheten hos den romerske historikern Tacitus, är argumenteringen obestridlig.

71. Enligt artikel 6.3 sista stycket i ramavtalet börjar den tid under vilken parlamentet är befriat från sin skyldighet att betala dröjsmålsränta att löpa från den avtalsmässiga tidpunkt för färdigställandet som följer av artiklarna 3.2 och 5.1 i förening med artiklarna 5.2 och 5.3.

72. Denna befrielse är dock beroende av två alternativt utformade villkor:

— den försening som inträffat efter den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet måste kunna tillskrivas ett felaktigt handlande från SERS sida,

eller [12]

— förseningen får inte anses berättigad av den domstol som avses i artikel 29.

73. Jag instämmer inte i parlamentets uppfattning att en försening endast skall anses vara "berättigad" på de i artiklarna 5.2 och 5.3 angivna grunderna. Härav kan slutsatsen motsatsvis dras att andra skäl anses utgöra grund för en berättigad försening.

74. Tvärtom skall de eventuella grunderna eller orsakerna till försening av ett färdigställande som inträffar efter den avtalsmässiga tidpunkten för detta bedömas var för sig, så att det kan prövas huruvida de avslöjar ett felaktigt handlande från SERS sida eller på annat sätt inte är berättigade.

75. Om förlikningskommissionens yttrande tolkas på det sättet är det enligt min mening riktigt.

76. Jag kommer därför till slutsatsen att talan inte kan vinna bifall på de grunder som parlamentet har anfört gentemot punkt VIII i förlikningskommissionens yttrande.

12 — Min kursivering.

D — *Tillämpningen av artiklarna 3.2, 3.3, 5.1, 5.2, 5.3 och 6.3 på de faktiska omständigheterna i målet*

1. De faktiska omständigheterna

77. Det framgår av handlingarna att vissa händelser inträffade efter avtalets undertecknande vilka har påverkat byggarbetets fortskridande. Enligt handlingarna har några av dessa händelser varit föremål för skriftväxling, som vid något tillfälle följts av ytterligare överläggningar mellan parlamentet och SERS. Detta var inte fallet i fråga om andra händelser, vilket framgått först av skriftväxlingen i förfarandet inför förlikningskommissionen.

78. Den första anbudsinfordran som gjordes under våren 1994 för den nya parlamentsbyggnaden misslyckades på grund av prisuppgörelser mellan de berörda byggföretagen vilket parlamentet underrättades om. Det framgår av den därpå följande skriftväxlingen mellan parlamentet och SERS (skrivelser av den 6 oktober 1994 och av den 5 januari 1995) att parlamentet oroade sig för de konsekvenser detta kunde få för de frister som fastställts i ramavtalet,

medan SERS inte delade denna oro. SERS lät förstå att fristerna i ramavtalet skulle hållas, trots den inträffade förseningen.

79. I sitt yttrande av den 2 mars 1999 till förlikningskommissionen angav SERS dock att den slutliga anbudsinfordran hade ägt rum först den 2 februari 1995 och att det faktiska arbetet på byggplatsen hade inletts den 3 april, det vill säga med en försening på mer än sex månader. Av denna anledning begärde SERS att byggfristen skulle förlängas med 128 arbetsdagar.

80. I samma yttrande angav SERS att ett av de företag som tilldelats en del av arbetet, nämligen DRE-Lefort-Francheteau, efter tilldelandet beslutat att inte nöja sig med det överenskomna priset och, under förevändning att något giltigt avtal inte hade upprättats, beslutat att den 6 september 1995 inställa arbetet på byggplatsen. Den nya anbudsinfordran ledde till en försening på 53 arbetsdagar. Det framgår inte av övriga handlingar i akten om parlamentet underrättats om denna omständighet i tid.

81. I skrivelser av den 1 mars 1996, den 11 april 1996, den 9 juli 1996, den 3 februari 1997, den 9 april 1997 och den 13 augusti 1997 underrättade SERS parlamentet om ogynnsamma väderförhållanden som enligt dess mening skulle leda till att tidpunkten för färdigställandet uppsköts. SERS hänvisade i dessa skrivelser dels enbart till artikel 5.2 i ramavtalet, dels till artiklarna 3.3 och 5.2 i detta. Sammantaget begärde SERS att fristen för färdigställandet på grund av ogynnsamma väderförhållanden skulle förlängas med 80 dagar.

82. Parlamentet besvarade dessa skrivelser genom skrivelser av den 18 mars, den 25 mars, den 21 juni, den 10 juli och den 18 juli 1996 i vilka parlamentet var gång förklarade att förlängningen av fristen inte var automatisk utan krävde en ömsesidig överenskommelse. En eventuell försening till följd av väderförhållanden skulle dessutom rättfärdigas i vederbörlig ordning. I dessa skrivelser anmodades SERS att ange i vilket hänseende och i vilken omfattning väderförhållandena hade påverkat arbetet och vilka effekter de haft på verksamhetens totala utveckling.

83. Det framgår av en skrivelse, som parlamentet betydligt senare, det vill säga den 10 december 1997, skickade till SERS, att man i början av december 1997 kommit överens om att föra samtal för att utröna om enighet kunde nås om en förlängning av fristerna. Dessa samtal har som synes inte lett till något resultat.

84. Den 27 juni 1995 undertecknade den behöriga generaldirektören i parlamentet fiche modificative PEU 008 (ändringsfor-

mulär PEU 008), som avsåg vissa ändringar i plenisalen. Det framgår av innehållet i detta formulär att ändringarna skulle medföra en försening av den kritiska tidsplanen på 20 arbetsdagar.

85. Genom skrivelse av den 29 juli 1997 gav parlamentet sitt godkännande till fiche modificative PEU 055 avseende installation av ett datornät. Detta arbete skulle kräva ytterligare 5 arbetsdagar.

86. I sitt yttrande till förlikningskommissionen har SERS även hänvisat till ytterligare förseningar på grund av

— underleverantörers uteblivna prestationer: 106 arbetsdagar,

— strejker: 4 arbetsdagar,

— omständigheter hänförliga till ogynnsamma väderförhållanden och trafikhinder på grund av töväder: 16 arbetsdagar,

— offentliga myndigheters ålägganden: 20 arbetsdagar,

— stuckatörens inställande av arbetet på byggplatsen: 28 arbetsdagar.

Det framgår inte av handlingarna om SERS har underrättat parlamentet om dessa förseningar eller om överläggningar har ägt rum härom.

87. Två utlåtanden från ingenjörsfirman Bovis, vilken har bistått parlamentet under byggtiden, har dessutom betydelse för fastställandet av de faktiska omständigheterna. I det första utlåtandet av den 20 augusti 1997 angavs att antalet arbetare på bygget var helt otillräckligt för att arbetena skulle kunna slutföras till den tidpunkt för färdigställande som då beräknats till mitten av april 1998. Detta föranledde parlamentet att genom skrivelse av den 16 september 1997 till SERS och staden Strasbourg uttala sin oro och yrka att alla nödvändiga åtgärder skulle vidtas för att säkerställa att överskridandet av fristen begränsades.

88. I sitt andra utlåtande av den 19 november 1997 konstaterade Bovis att förseningen i förhållande till det planerade arbetet hade förvärrats och att inte heller

tidpunkten för färdigställandet, som under tiden hade uppskjutits till den 25 maj, mot bakgrund av den rådande arbetsrytmen skulle kunna hållas. I två skrivelser till SERS, av den 6 april och den 5 maj 1998, förklarade parlamentet att inte heller denna tidpunkt föreföll vara realistisk och hänvisade till de logistiska och budgetmässiga problem som skulle följa därav. Bland handlingarna finns inget svar från SERS på parlamentets invändningar att det sätt på vilket arbetet utförts, personalinsatsen och omfattningen av betalningarna sedan juni 1997 genomgående varit otillräckliga för att säkerställa att byggnaden skulle färdigställas i tid eller för att så mycket som möjligt begränsa överskridandet av de fastställda fristerna.

89. Under tiden hade parlamentet genom den i punkt 83 ovan nämnda skrivelsen av den 10 december 1997 påmint SERS om att den avtalsmässiga fristen för färdigställandet löpte ut den 31 december 1997. I skrivelsen noterade parlamentet vidare att skrivelserna från SERS, genom vilka förseningarna på grund av ogynnsamma väderförhållanden anmäldes, inte ändrade något i sak, eftersom förseningarna inte rättfärdigats eller inte rättfärdigats på lämpligt sätt. I brist på ett avtal därom mellan SERS och parlamentet, i den mening som avses i artikel 5.2 i ramavtalet, skulle tidpunkten den 1 januari 1998 dessutom fortfarande vara den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet.

2. Bedömning

a) Inledande anmärkningar

90. Vid undersökningen av de olika faktiska omständigheter som SERS och staden Strasbourg har anfört, och som enligt deras mening rättfärdigar att sådana giltiga grunder för försening som anges antingen i artikel 3.3 eller i artikel 5.2 kan åberopas, skall det först noteras att handlingarna i detta avseende är ofullständiga. Detta gäller i vart fall beträffande de förseningar som påstås ha orsakats av att företagsgruppen DRE-Lefort-Francheteau och stuckatörföretaget lämnat byggplatsen. Detta gäller även beträffande de påstådda förseningarna i samband med konkurs för leverantörer, strejker, konsekvenser av ogynnsamma väderförhållanden, frost och offentliga myndigheters föreläggganden.

91. Även om det antas att dessa faktiska omständigheter utgör grund för tillämpning av antingen artikel 3.3 eller artikel 5.2, är det på grund av de i handlingarna befintliga uppgifterna dock inte möjligt att fastställa i vilken omfattning de faktiskt har påverkat arbetet på byggplatsen.

92. Ovanstående anmärkningar gäller även beträffande förseningarna i samband med ogynnsamma väderförhållanden. Visserligen innehåller handlingarna en omfattande skriftväxling härom, men av denna kan det

inte närmare fastställas huruvida, och i vilken omfattning, dessa omständigheter faktiskt har försenat byggarbetet. Jag skall i det följande återkomma till denna fråga.

93. Min andra anmärkning avser de kontakter som ägt rum mellan parlamentet och SERS beträffande de omständigheter som enligt ramavtalet kan motivera att artiklarna 3.3 och 5.2 åberopas. I båda dessa artiklar föreskrivs i detta avseende kontakter och samråd mellan parterna. Enligt artikel 3.3 skall en försening, för att kunna åberopas, vara i vederbörlig ordning motiverad. Enligt artikel 5.2 skall eventuella förlängningar av fristen för färdigställande på grund av denna bestämmelse fastställas enhälligt. Trots att parlamentet i sin skriftväxling med SERS upprepade gånger har påpekat och framhärdat detta, innehåller handlingarna, med ett undantag som jag återkommer till längre fram, inga anvisningar om att dessa kontakter och överläggningar faktiskt skulle ha ägt rum.

94. För det tredje, och även denna gång med ett undantag, framgår det inte av handlingarna om SERS inom ramen för sin rapportering om arbetets fortskridande har underrättat parlamentet om att företaget tagit något initiativ för att ta igen de förseningar som har inträffat på grunder som har betydelse för detta förfarande. Detta har inte heller skett när parlamentet under den andra hälften av år 1997 informerade SERS om att det saknades arbetare på bygget och om de förseningar som kunde förväntas på grund härav.

95. För det fjärde kan av parlamentets argumentering slutsatsen dras att parlamentet underförstått har utgått från att den marginal på tre månader för överskridande av den beräknade byggtiden på 36 månader, såsom framgår av artiklarna 3.2 och 3.3 i förening, i föreliggande förfarande inte längre är aktuell. Följaktligen skall domstolen endast pröva frågan om följderna av de ovan i punkterna 77—89 angivna faktiska omständigheterna för tillämpningen av artikel 5.1 i förening med artiklarna 5.2, 5.3 och 6.3 i ramavtalet.

96. Enligt artikel 5.2 kan den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet den 31 december 1997 uppskjutas på följande grunder:

"1. force majeure som fastställts i vederbörlig ordning,

2. beslut av domstol eller förvaltningsdomstol med förordnande om att arbetet skall inställas,

3. naturkatastrofer, krig, terrorism, arkeologiska utgrävningar,

4. av 'Caisse des congés payés du bâtiment de Strasbourg' erkända ogynnsamma väderförhållanden,

5. försening av administrativa tillstånd som kan tillskrivas de myndigheter som har ansvaret för att handlägga eller utfärda dem, med undantag för tillstånd för vilka staden Strasbourg är behörig."

97. Vad avser de ovan angivna omständigheterna kan grunderna i punkterna 1, 2 och 4 — eventuellt — åberopas. I det följande kommer jag att analysera dessa omständigheter ur denna synvinkel. Jag skall därefter undersöka huruvida och i vilken omfattning artikel 5.3 skall tillämpas för att uppskjuta tidpunkten för färdigställandet. Slutligen skall jag uppehålla mig vid tillämpningen av artikel 6.3, i det faktiska sammanhang som angivits ovan.

b) Force majeure

98. Enligt fransk doktrin kännetecknas begreppet force majeure av följande tre beståndsdelar:

— *extériorité*, vilket betyder att den faktiska omständigheten skall vara oberoende av viljan hos den som åberopar denna,

— *imprévisibilité*, vilket betyder att den faktiska omständigheten under normala förhållanden skall ha varit oförutsedd,

— *irrésistibilité*, vilket betyder att konsekvenserna inte kunde undvikas trots alla vidtagna försiktighetsåtgärder. [13]

13 — Jämför de Laubadère, A., Moderne, F., och Delvolvé, P., *Traité des contrats administratifs*, volym 1, andra upplagan, Paris, 1983, s. 727—731, Llorens, F., *Contrat d'entreprise et marché de travaux publics*, Paris, 1981, s. 506—507. I domstolens rättspraxis definieras force majeure på liknande sätt, se bland annat dom av den 5 februari 1987 i mål 145/85, Denkavit (REG 1987, s. 565), punkt 11.

99. Den första händelsen som SERS har åberopat, och som kan betraktas som force majeure, är att den första anbudsinfordran misslyckats, vilket enligt företaget förorsakat en försening på 128 arbetsdagar.

100. Härtill har förlikningskommissionen i sitt yttrande påpekat att denna händelse har inträffat oberoende av SERS vilja. Händelsen var dessutom oförutsedd, eftersom SERS såsom part i anbudsförfarandet skäligen inte kunde räkna med att potentiella anbudsgivare genom prisuppgörelser skulle göra sig skyldiga till en straffbar handling.

101. Det största problemet för förlikningskommissionen var frågan huruvida det var möjligt att undvika konsekvenserna av det misslyckade anbudsförfarandet. Förlikningskommissionen konstaterade att följden av detta var att arbetet påbörjades med en försening på cirka sex månader, som på en total byggtid om 36 månader knappast längre kunde tas igen. Förlikningskommissionen hänvisade i detta sammanhang till förklaringen från parlamentets företrädare att misslyckandet med den första anbudsinfordran hade kunnat medföra att parlamentet uppskjutit den avtalsmässiga tidpunkten för att sätta i gång arbetet, och att den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet följaktligen skulle ha uppskjutits i motsvarande mån, om SERS hade begärt detta. Förlikningskommissionen hänvisade vidare till att den nya anbudsinfordran var fördelaktig för parlamentet, eftersom byggkostnaderna begränsades avsevärt.

102. Visserligen meddelade SERS, genom sin skrivelse av den 20 december 1994 till parlamentet, att företaget trots den inträffade förseningen skulle hålla de i ramavtalet föreskrivna fristerna, men förlikningskommissionen har inte ansett att denna skrivelse är avgörande. Enligt förlikningskommissionen skall de avgörande omständigheterna för ett fall av force majeure vara av objektiv art. De skall således bedömas för sig, oberoende av om en avtalspart vid en tidpunkt, vid vilken alla konsekvenser av denna händelse ännu inte framträder tydligt, eventuellt gör en felaktigt bedömning av densamma.

103. På grundval av dessa överväganden kom förlikningskommissionen till slutsatsen att parterna borde ha kommit överens sinsemellan för att gemensamt bedöma följderna av misslyckandet med den första anbudsinfordran för arbetet på byggplatsen. På grund av denna bedömning borde de sedan ha enats om huruvida, och i vilken omfattning, denna händelse kunde gälla som grund för förlängning av den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet (punkt VII.1.A.2 a i förlikningskommissionens yttrande).

104. Parlamentet har bestridit förlikningskommissionens bedömning och åberopat följande argument:

— SERS begäran, att en period på 128 arbetsdagar skulle beaktas för förlängning av den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet, kom för sent. Par-

lamentet underrättades därom först när förlikningskommissionen utsetts, det vill säga långt efter det att de faktiska omständigheterna inträffat.

— Den omständigheten att SERS, i sin skrivelse av den 20 december 1994, angivit att den frist som stod till dess förfogande för att färdigställa byggnaden, trots misslyckandet med den första anbudsinfordran, var fullt tillräcklig för att företaget skulle kunna uppfylla sina avtalsmässiga förpliktelser beträffande färdigställandet. Den nu åberopade förseningen förekommer för övrigt inte någonstans i månadsrapporterna för det planerade arbetet. Det framgår av månadsrapport nr 34 av den 6 februari 1997 — det vill säga mindre än 11 månader före utgången av den avtalsmässiga fristen för färdigställandet — att det enligt arbetsplanen av den 31 oktober 1996 inte beräknades att fristerna skulle överskridas väsentligt, trots att ytterligare förseningar redan inträffat vid denna tidpunkt. Mot denna bakgrund kan det inte, som förlikningskommissionen har gjort, antas att SERS i sin skrivelse av den 20 december 1994 har gjort en felaktig bedömning av följderna av misslyckandet med den första anbudsinfordran.

105. Enligt parlamentet framgår det av vad ovan anförts att förlikningskommissionen haft fel när den kommit till slutsatsen att följderna av den första anbudsinfordran inte kunde undvikas eller övervinnas.

106. Det framgår av handlingarna att parlamentet underrättades om misslyckandet med den första anbudsinfordran för byggstommen och att denna händelse ledde till överläggningar mellan parterna. I sin skrivelse av den 6 oktober 1994 uttryckte parlamentet sin oro för den situation som uppstått sedan den första anbudsinfordran misslyckats och underströk nödvändigheten av att hålla de i ramavtalet överenskomna fristerna. I annat fall skulle nämligen de avtalsmässiga förseningsavgifterna komma att tillämpas.

107. I sitt svar på detta i skrivelse av den 20 december 1994 försökte SERS att vederlägga parlamentets oro. Det förklarades i samband härmed uttryckligen att fristerna i ramavtalet skulle kunna hållas utan svårighet, trots de inträffade förseningarna. Det framgår inte av skrivelsen att försök har gjorts att åberopa en enligt artikel 5.2 berättigad försening.

108. Av den av parlamentet framlagda allmänna arbetsplanen av den 1 januari 1995 framgår för övrigt att man i planeringen vid denna tidpunkt, det vill säga mer än ett halvår efter det att den första anbudsinfordran hade misslyckats, räknade med ett färdigställande i slutet av oktober 1997.

109. Det är mot bakgrund av dessa faktiska omständigheter som bedömningen

skall ske av den grund avseende force majeure som SERS har åberopat i sin skrivelse av den 2 mars 1999 till förlikningskommissionen beträffande misslyckandet med den första anbudsinfordran för byggstommen.

110. Jag vill inledningsvis påpeka att avtalsmässiga bestämmelser avseende force majeure enligt fast rättspraxis från Conseil d'État (Frankrike) skall följas strikt. Om force majeure inte åberopas i tid kan den berörda parten inte längre göra den gällande gentemot sin avtalspartner. [14]

111. Visserligen har SERS underrättat parlamentet i tid om misslyckandet med den första anbudsinfordran, men det framgår på intet sätt av handlingarna om företaget vid detta tillfälle har åberopat force majeure. Tvärtom kan slutsatsen därav dras att företaget, oavsett vilka faktiska följder denna händelse skulle få, inte har funnit någon anledning att åberopa den. Den hänvisning till force majeure som sker inför förlikningskommissionen efter mer än fyra år kan därför endast anses vara åberopad för sent. I artikel 5.2 i ramavtalet föreskrivs nämligen att händelser, på grund av vilka grunderna i denna bestämmelse kan åberopas för att uppskjuta den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställande, måste anmälas omedelbart. I förevarande fall anmäldes händelserna, men det framgår dock inte om någon av grunderna för uppskjutande åberopades i samband härmed.

112. Även om det måste antas att force majeure har åberopats i tid, kan jag inte instämma i förlikningskommissionens uppfattning att följderna av den misslyckade anbudsinfordran mot bakgrund av omständigheterna var sådana att SERS i sin skrivelse av den 20 december 1994 inte kunde överblicka dem fullt ut. Denna skrivelse skrevs mer än ett halvår efter det att händelsen inträffade och vid en tidpunkt vid vilken förberedelserna för den andra anbudsinfordran hade kommit så långt att de tidsmässiga följderna av byggarbetet mycket väl kunde bedömas. Detta bekräftas även i den allmänna arbetsplanen som nämnts i punkt 108 ovan. Mot denna bakgrund kan det inte hävdas att misslyckandet med den första anbudsinfordran på ett oövervinnerligt och oundvikligt sätt skulle ha hindrat SERS från att hålla den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet.

113. Med hänsyn till vad ovan anförts anser jag att SERS åberopande av force majeure på grund av att den första anbudsinfordran för grundstommen misslyckats har gjorts för sent och därför inte kan upptas till sakprövning samt att det i andra hand saknar grund.

114. Förlikningskommissionen har i en del av yttrandet behandlat den omständigheten att SERS har åberopat force majeure i

14 — Se de Laubadère, Moderne och Delvolvé (ovan fotnot 5 och 13), s. 739, och där nämnd omfattande rättspraxis från Conseil d'État.

samband med vissa företags uteblivna prestationer, bland annat företagsgruppen DRE-Lefort-Francheteau och stuckatören, som lämnat sitt arbete på byggplatsen (punkt VII, 1.A.2 d).

115. Förlikningskommissionen har anfört att sådana fall vanligen inte kan omfattas av begreppet force majeure, eftersom de inte uppfyllt kriteriet för oförutsebarhet. Den omständigheten att företag inställer betalningarna förekommer ofta vid stora byggarbeten och betraktas i rättspraxis därför som en vanlig risk vid byggen.

116. Förlikningskommissionen har dock i fallet företagsgruppen DRE-Lefort-Francheteau, på grund av de särskilda omständigheter som inträffat, gjort ett undantag. Det är här fråga om ett företag som efter tilldelningen av uppdraget vägrat att underteckna avtalet i fråga. SERS har i sin egenskap av uppdragsgivare inte kunnat förutse en sådan omständighet. Detta kan därför betraktas som force majeure, om parterna anser att den betydande försening som följer därav är oundviklig. Enligt förlikningskommissionen bör parterna söka enas i detta avseende.

117. Om parterna ändock kommer till slutsatsen att detta är ett fall av force majeure, medför det enligt förlikningskommissionen inte att SERS befrias från sin skyldighet att betala förseningsavgifter. En sådan befrielse kan nämligen leda till att den försumliga företagsgruppen undkommer följderna av sitt orättmätiga handlande, så att parlamentet slutligen får stå för den skada som uppkommit. Denna skada skall dock i första hand bäras av SERS, som kan begära ersättning av den ovannämnda företagsgruppen för denna.

118. Om den behöriga domstolen skulle dra slutsatsen att DRE-Lefort-Francheteau i detta fall inte har handlat orättmätigt, måste parterna på nytt diskutera frågan huruvida man, mot bakgrund av ett sådant rättsligt avgörande, i förevarande fall kan tala om force majeure.

119. Parlamentet har bestridit denna del av yttrandet vad avser företagsgruppen DRE-Lefort-Francheteau. Parlamentet har som stöd för detta anfört två argument. Det framgår för det första av artikel 24 i ramavtalet att de avtal som SERS ingått var en direkt följd av de anbudsförfaranden som företaget tillkännagivit. Från denna synpunkt sett motsvarar ett företags vägran att underteckna ett avtal, för vilket det har lämnat ett anbud som godtagits av den upphandlande parten, en form av underlåtenhet som på intet sätt skiljer sig från andra former av underlåtenhet. I en situation som denna borde SERS, såsom i andra fall i vilka företag försvinner från byggplatsen, se till att det berörda företaget ersätts enligt de i ramavtalet fastställda villkoren.

120. Parlamentet har för det andra påpekat att SERS har väckt talan om skadestånd gentemot företagsgruppen i fråga. Därav framgår att det här inte är fråga om force majeure, utan om ansvarsgrundande handlande från tredje mans sida.

121. Jag noterar att denna hänvisning till force majeure, i den utsträckning som förlikningskommissionen har betecknat den som sådan, med all sannolikhet har gjorts för sent. Det framgår inte av handlingarna att de faktiska omständigheter som ligger till grund för denna, och som inträffade mellan den 3 februari och den 5 september 1995, omedelbart har meddelats parlamentet, eller att de, för tillämpningen av artikel 5.2 i ramavtalet, under denna period varit föremål för någon överläggning mellan parterna. Om så är fallet skall det anses att den hänvisning till force majeure som SERS har gjort i skrivelse av den 2 mars 1999 inte kan upptas till sakprövning.

122. I sak anser jag inte att denna situation kan kvalificeras som force majeure. Även om det är tämligen ovanligt att ett företag, såsom är fallet med företagsgruppen DRE-Lefort-Francheteau, inte uppfyller sina skyldigheter efter slutförandet av ett anbudsförfarande, skiljer sig detta handlande i princip inte från andra typer av underlåtenhet som företag som deltar i ett byggprojekt kan göra sig skyldiga till. Eftersom det är ett vanligt fenomen att företag vid stora byggprojekt av olika skäl inte uppfyller sina förpliktelser och att detta därför kan förutses av byggherren, och denne kan skydda sig häremot genom att föreskriva en skyldighet att nå resultat vad gäller fristen för färdigställandet, kan om en sådan situation skulle uppstå, oavsett vilka de särskilda omständigheterna är, inte force majeure åberopas.

123. Min synpunkt finner stöd i fransk doktrin och rättspraxis, som är utomordentligt restriktiva när det gäller att godta force majeure i fall där en parts underlåtenhet i ett offentligrättsligt avtal kan tillskrivas en underleverantör eller tredje man [15].

124. Min slutsats är därför att åberopandet av force majeure i samband med underlåtenheten av företagsgruppen DRE-Lefort-Francheteau inte kan upptas till sakprövning och, i andra hand, att den saknar grund.

125. Vad avser de andra två fallen i vilka SERS har åberopat force majeure, det vill säga strejk och trafikhinder på grund av frost, kan jag fatta mig kort. I detta avseende har förlikningskommissionen i punkt VII.A.2 b och c ansett att force majeure i sådana fall kan godkännas endast

15 — Jämför de Laubadère, Moderne och Delvolvé, s. 733, idem Llorens, s. 510—512 (ovan fotnot 12).

under särskilda omständigheter. Det framgår för övrigt inte av handlingarna att SERS skulle ha underrättat parlamentet i tid för att kunna åberopa artikel 5.2 eller att överläggningar om detta skulle ha ägt rum mellan parterna.

126. Eftersom SERS inför förlikningskommissionen och domstolen inte har anfört någon särskild omständighet som kan motivera åberopande av force majeure, är detta enligt min mening grundlöst.

c) Ogynnsamma väderförhållanden

127. Vad avser SERS uppfattning att den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet, på grund av ogynnsamma väderförhållanden som försenade byggarbetet, måste uppskjutas med 180 dagar, har förlikningskommissionen i punkt VII.1.B anfört följande.

128. Det är ett faktum att ogynnsamma väderförhållanden enligt artikel 5.2 i ramavtalet kan åberopas som grund för att rättfärdiga att den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet uppskjuts, om dessa väderförhållanden erkänns av Caisse des congés payés du bâtiment de Strasbourg (semesterkassa för byggbranschen). Ett underförstått villkor för att artikel 5.2 skall kunna tillämpas är enligt förlikningskommissionen dock att de i denna artikel angivna händelserna faktiskt har påverkat arbetet.

129. Följaktligen borde parterna ha rådgjort med varandra för att bedöma hur arbetet på byggplatsen faktiskt påverkats av de av Caisse des congés payés du bâtiment de Strasbourg erkända ogynnsamma väderförhållandena.

130. Under förhandlingen vid domstolen har parlamentet betonat att SERS förefaller att i sin skriftväxling med parlamentet ha utgått från den felaktiga uppfattningen att enbart meddelandet om antalet arbetsdagar som inställts på grund av ogynnsamma väderförhållanden räcker för att den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet praktiskt taget automatiskt skall uppskjutas. Denna uppfattning är från rättslig synpunkt oriktig, eftersom det härför krävs en överenskommelse mellan parterna enligt artikel 5.2, vilket ställer krav på överläggningar dem emellan. Det framgår dessutom att SERS enligt artikel 25 har skyldighet att ange vilka åtgärder företaget avser att vidta för att avhjälpa förseningen.

131. Enligt parlamentet är SERS uppfattning även innehållsmässigt oriktig. Varje situation med ogynnsamma väderförhållanden medför nämligen inte att allt arbete på byggplatsen måste inställas. Det är således genom överläggningar som parterna skall fastställa vilka de verkliga följderna har varit för arbetets fortskridande.

132. Det är allmänt känt att byggarbeten i det fria kan påverkas av sådana ogynnsamma väderförhållanden som frost och snö, ymnigt regn och stark vind. Bestämmelser som reglerar följderna av inställelse på grund av ogynnsamma väderförhållanden är allmänt förekommande i byggavtal. I detta avseende är bestämmelsen i artikel 5.2 i ramavtalet inte ovanlig.

133. Jag instämmer i förlikningskommissionens uppfattning att artikel 5.2 innehåller det underförstådda villkoret att en försening som inträffar enbart på grund av ogynnsamma väderförhållanden inte som sådan automatiskt rättfärdigar en förlängning av den avtalsmässiga fristen för färdigställandet. Det är enbart de verkliga följderna av ogynnsamma väderförhållanden för bygget som gäller.

134. Alla ogynnsamma väderförhållanden har inte samma effekter. Storm kan exempelvis göra att viss verksamhet på en byggplats som är känslig för vind är farlig eller omöjlig, medan annan verksamhet som äger rum i skydd av byggstommen knappast hindras därav. Ju längre bygget fortskrider desto mindre behöver det skyddas mot ogynnsamma väderförhållanden. Vanligtvis skall en byggnad först isoleras mot regn, sedan mot vind, och slutligen bli oemottaglig för frost. Det skall därtill noteras att bygget som sådant kan göras mer eller mindre oemottagligt för ogynnsamma väderförhållanden. Slutligen skall följderna av en försening på grund av ogynnsamma väderförhållanden även bedömas med hänsyn till omfattningen av arbetsinställelsen i förhållande till den totala verksamheten på byggplatsen och till denna försenings inverkan på den kritiska tidsplanen för projektet.

135. Mot bakgrund härav krävs en grundlig prövning av varje enskilt fall av arbetsinställelse på grund av ogynnsamma väderförhållanden, för att det skall kunna bedömas huruvida, och vid ett jakande svar, i vilken omfattning det är berättigat att åberopa ogynnsamma väderförhållanden för att skjuta upp den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet. Bestämmelsen i artikel 5.2 i ramavtalet, enligt vilken parterna skall komma överens härom, är i detta avseende ändamålsenlig och nödvändig.

136. Det framgår av handlingarna att parterna visserligen stod i kontakt med varandra men inte förhandlade. SERS underrättade regelbundet parlamentet om de ogynnsamma väderförhållandena och skickade samtidigt intyg från Caisse des congés payés du bâtiment de Strasbourg. SERS skickade bland annat skrivelser av

den 1 mars, den 11 april och den 9 juli 1996, samt av den 3 februari, den 9 april och den 13 augusti 1997. Parlamentet svarade genom skrivelser av bland annat den 18 mars, den 25 mars, den 21 juni och den 18 juli 1996. Svaret på skrivelserna var genomgående att parlamentet inte kunde godta någon förlängning av fristen för att färdigställa byggnaden utan att parterna dessförinnan kommit överens. Det framgår dock inte av handlingarna att parterna någonsin har haft överläggningar i detta syfte.

137. Av handlingarna framgår det däremot att sådana överläggningar mellan parterna var absolut nödvändiga. Av olika dokument som bifogats skrivelser från SERS framgår att utbetalningar på grund av ogynnsamma väderförhållanden gjorts till ett mindre antal anställda. Detta gäller till exempel intyget av den 6 juni 1997 från företaget SMAC ACIEROID avseende 3—8 anställda. Vid första anblicken förefaller det föga troligt att sådana siffror — på en byggplats där hundratals, ibland fler än tusen, anställda arbetade — kunde leda till att arbetet inställdes helt och hållet.

138. Jag kan inte bedöma hur fullständiga handlingarna är. Såsom handlingarna förelagts domstolen möjliggör de enligt min mening inte en bedömning som även på ett ungefär grundas på de faktiska frågor som skall besvaras, innan domstolen kan undersöka i vilken omfattning de av SERS åberopade ogynnsamma väderförhållandena rättfärdigar en tillämpning av artikel 5.2 i ramavtalet.

139. Min slutsats i denna del är därför att domstolen genom en mellandom skall utnämna en sakkunnig som skall besvara följande frågor:

— Har de ogynnsamma väderförhållanden som SERS har anmält haft en betydande negativ inverkan på den kritiska tidsplanen för bygget, i vad avser målsättningen att färdigställa byggnaden senast den 31 december 1997?

— Om denna fråga besvaras jakande, hur stor var denna försening, räknat i antalet arbetsdagar?

Parterna skall lämna den ovannämnde sakkunnige alla de uppgifter han kan behöva för sitt yttrande.

d) Myndigheternas förelägganden

140. Förlikningskommissionen har ogillat SERS yrkande om en förlängning med 20 arbetsdagar av fristen för färdigställandet med motiveringen att denna grund för förlängning visserligen föreskrivs i artikel 3.3 i ramavtalet, men inte i artikel 5.2 (punkt VII.1.C i yttrandet).

141. Jag delar denna synpunkt, som parterna för övrigt inte uttryckligen har bestridit.

e) Ytterligare arbeten och ändringar (artikel 5.3 i ramavtalet)

142. Enligt artikel 5.3 skall de ytterligare arbeten och ändringar som parlamentet begärt eller godtagit anses som en självständig grund för att uppskjuta tidpunkten för färdigställandet. För var och en av dessa ändringar skall de ytterligare fristerna för det avtalsmässiga färdigställandet fastställas enligt det förfarande som föreskrivs i protokollet i bilaga 5 till ramavtalet.

143. Enligt detta protokoll skall SERS underrätta parlamentet om följderna av ändringarna i projektet för den planerade fristen för bygget. Parlamentets attestering av ändringarna leder rättsligt sett till en motsvarande förlängning av den i artikel 3 föreskrivna fristen för färdigställandet.

144. Vad avser fiche modificative PEU 008 har förlikningskommissionen dragit slutsatsen att den omständigheten att parlamentet uttryckligen har godkänt den — sedan en behörig tjänstemans undertecknande av denna — får till följd att den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet uppskjutits med 20 arbetsdagar (punkt VII.1.D i yttrandet).

145. Parlamentet har bestridit denna slutsats och anfört att formuläret i fråga inte innehöll någon uppgift om förseningen. Dessutom har de arbeten som utförts med beaktande av de begärda ändringarna enligt parlamentet i själva verket inte medfört minsta försening.

146. Enligt min mening är parlamentets argument inte hållbart. Av fiche modificative PEU 008, av vilken parlamentet har bifogat en kopia som bilaga XVIII till sin ansökan, framgår att det under rubriken "ändringens inverkan på fristen" anges att den försening för den kritiska tidsplanen, som denna verksamhet medför, motsvarar tiden mellan den 31 augusti 1995 och den

tidpunkt när SERS erhöll det av parlamentet godkända formuläret. Generaldirektören för parlamentets administration undertecknade detta formulär den 26 september 1995 och SERS återfick det den 28 september 1995. Parlamentet har vare sig på själva formuläret eller på dess bilagor uttalat något förbehåll avseende fristen.

147. Jag vill dessutom notera att parlamentets argument, att det faktiska genomförandet av arbetena avseende ändringen inte har medfört någon försening, inte är hållbart. Enligt det till ramavtalet bifogade protokollet får parlamentets godkännande av ett ändringsförslag rätteligen till följd att fristen för färdigställandet förlängs med den i förslaget nämnda tidsperioden.

148. Min slutsats är följaktligen att parlamentets undertecknande av fiche modificative PEU 008 leder till att den frist för färdigställande som anges i artikel 3.2 i ramavtalet förlängs med 20 arbetsdagar.

f) Tillämpningen av artikel 6.3 i ramavtalet

149. Av artikel 6.3 sista stycket i ramavtalet följer, såsom jag har påpekat i punkt 71 ovan, att parlamentet är befriat från skyldigheten att betala dröjsmålsränta från den avtalsmässiga tidpunkten för färdigställandet, såsom denna följer enligt artiklarna 3.2 och 5.1 i förening med artiklarna 5.2 och 5.3.

150. Vidare måste frågan besvaras huruvida överskridandet av denna tidpunkt är en följd av underlåtenhet eller ett felaktigt handlande som kan tillskrivas SERS, eller om domstolen skall fastställa att ett sådant överskridande inte är berättigat.

151. Med hänsyn till ramavtalets systematik, enligt vilken SERS i första hand i artikel 3.3 ges en rad vitt definierade grunder på vilka den "ytterligare" fristen på 3 månader kan beviljas SERS, och enligt vilken SERS därefter i artiklarna 5.2 och 5.3 erbjuds ytterligare en rad möjligheter att uppskjuta den avtalsmässiga tidpunkten för att färdigställa byggnaden, anser jag att bestämmelsen i artikel 6.3 sista stycket skall tolkas och tillämpas restriktivt. Det skydd som parlamentet ges genom denna bestämmelse skulle i annat fall vara illusoriskt.

152. En sådan tolkning innebär att andra grunder än de som anges i artikel 5.2, som kan berättiga att den avtalsmässiga fristen för färdigställandet överskrids, skall vara tydliga, det vill säga att de skall vara uppenbara och avgörande. SERS har inte anfört några sådana grunder. De argument som SERS anfört beträffande tolkningen och tillämpningen av bestämmelsen i fråga syftar framför allt till att begränsa dess betydelse.

153. I handlingarna har jag inte heller funnit några ledtrådar som gör att det kan fastställas att SERS, när det blev tydligt att byggnaden skulle färdigställas — långt — senare än tidpunkten den 31 december 1997, har tagit något initiativ för att komma överens med parlamentet om de svårigheter som företaget mött för att färdigställa byggnaden. SERS åberopade endast de grunder för förlängning som anges i artikel 5.2, utan att ytterligare rådgöra med parlamentet därom.

154. I detta avseende anser jag att skrivelserna av den 16 september 1997 samt den 6 april och den 5 maj 1998 är av stor betydelse. I dessa har parlamentet, uppenbart på goda grunder, uttryckt sin oro beträffande de följder som förseningen skulle få för den planerade och ständigt uppskjutna tidpunkten för färdigställandet. De förblev obesvarade eller ledde åtminstone inte till någon märkbar reaktion i SERS uppträdande i dess egenskap av byggherre. Under tiden förvärrades de ekonomiska följderna för parlamentet på grund av det ytterligare uppskovet.

155. Då det saknas uppenbara och avgörande grunder för ett ytterligare uppskov med tidpunkten för färdigställandet, i förhållande till den tidpunkt som skall fastställas med tillämpning av artiklarna 5.2 och 5.3, anser jag att parlamentet från och med en tidpunkt som skall fastställas närmare skall vara befriat från sin skyldighet att betala dröjsmålsränta.

g) Kostnader

156. SERS och staden Strasbourg har genom sin invändning om rättegångshinder yrkat att parlamentet skall förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna och att betala ett skadestånd på 20 000 euro. I sin sakframställning har de yrkat att parlamentet skall förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna och att betala ett skadestånd på 300 000 FRF.

157. Parlamentet har yrkat att SERS och staden Strasbourg skall förplikats att ersätta rättegångskostnaderna.

158. Jag vill erinra om att domstolen enligt artikel 69.3 i rättegångsreglerna kan förplikta en part att ersätta kostnader som han i onödan eller mot bättre vetande vållat motparten. Eftersom SERS och staden Strasbourg inte har underbyggt sina yrkanden i det avseendet med beviskraftiga faktiska omständigheter och argument, och ingenting i förfarandet kan grunda någon anmärkning gentemot parlamentet, skall nämnda yrkanden ogillas.

159. Med hänsyn till att domstolens avgörande i detta förfarande inte innebär att den ifrågavarande tvisten avgörs, skall beslutet om rättegångskostnaderna uppskjutas till den slutgiltiga domen.

V — Förslag till avgörande

160. Mot bakgrund av vad ovan anförts föreslår jag att domstolen avgör målet enligt följande:

"1. Frågan huruvida talan kan upptas till sakprövning

a) Den invändning om rättegångshinder som Société d'aménagement et d'équipment de la région de Strasbourg (SERS) och staden Strasbourg, i enlighet med artikel 91.1 i domstolens rättegångsregler, har anfört mot Europaparlamentets talan skall ogillas.

b) SERS och staden Strasbourgs genkäromål mot förlikningskommissionens yttrande kan upptas till sakprövning.

c) Europaparlamentets talan kan, även i den del den går utöver talan mot förlikningskommissionens yttrande, upptas till sakprövning.

2. Sakfrågan

a) Den avtalsmässiga tidpunkten för att färdigställa byggnaden IPE IV är den 31 december 1997, i förekommande fall uppskjuten på grunder som anges i artiklarna 5.2 och 5.3 i ramavtalet mellan Europaparlamentet å ena sidan och SERS och staden Strasbourg å andra sidan. SERS och staden Strasbourgs genkäromål mot punkt V.3 i förlikningskommissionens yttrande saknar följaktligen grund.

b) Enligt artikel 6.3 sista stycket i ramavtalet börjar den period för vilken Europaparlamentet är befriat från skyldigheten att betala dröjsmålsränta från den avtalsmässiga tidpunkt för färdigställandet som skall fastställas med

tillämpning av artiklarna 3.2 och 5.1 i förening med artiklarna 5.2 och 5.3. Denna befrielse är dock beroende av följande två alternativa villkor:

— den försening som inträffar efter den avtalsmässiga tidpunkten för fastställandet måste kunna tillskrivas ett felaktigt handlande från SERS,

eller

— förseningen skall inte erkännas vara berättigad av den domstol som avses i artikel 29 i ramavtalet, i förevarande fall EG-domstolen.

c) SERS och staden Strasbourg kan inte åberopa force majeure, i den mening som avses i artikel 5.2 i ramavtalet, i förhållande till

— misslyckandet med den första anbudsinfordran för grundstommen i byggnaden IPE IV,

— i bygget inblandade företags, inbegripet företagsgruppen DRE-Lefort-Francheteaus, underlåtenhet att uppfylla sina förpliktelser,

— strejker,

— avstängning av vägar på grund av frost.

d) SERS och staden Strasbourg kan åberopa ogynnsamma väderförhållanden i den mening som avses i artikel 5.2 i ramavtalet. Genom mellandom skall domstolen utnämna en sakkunnig som kan ge domstolen ett utlåtande beträffande följande frågor:

— Har de ogynnsamma väderförhållanden som SERS har anmält påverkat den kritiska tidsplanen för bygget vad avser målsättningen att färdigställa detta senast den 31 december 1997?

— Om denna fråga besvaras jakande, hur stor var denna försening, räknat i antalet arbetsdagar?

e) SERS och staden Strasbourg kan inte åberopa offentliga myndigheters föreläggande i den mening som avses i artikel 5.2 i ramavtalet.

f) Enligt artikel 5.3 i ramavtalet ges SERS genom den av parlamentet i vederbörlig ordning undertecknade fiche modificative PEU 008 en förlängning av den avtalsmässiga fristen för färdigställandet på 20 dagar.

g) SERS har inte anfört några tillräckligt uppenbara och avgörande grunder för att med tillämpning av artiklarna 5.2 och 5.3 kunna rättfärdiga en ytterligare förlängning av tidpunkten för färdigställandet. Följaktligen är parlamentet från och med denna tidpunkt, som skall fastställas närmare, enligt artikel 6.3 sista stycket i ramavtalet befriat från sin skyldighet att betala dröjsmålsränta.